

naar hem moeten luisteren. De laatste maanden van die stomme legerdienst dacht Eugène, soldaat eerste klas, elke morgen bij het kriecken van de dageraad: "Wat zal er van je worden? Binnenkort kom je op de arbeidsmarkt terecht. Je hebt de edele stemmen van Vergilius en Demosthenes bestudeerd. Hier, in de kazerne, sla je de hielen tegen mekaar dat je schedel ervan barst. Vergilius en Demosthenes zien daarvan af. En jij, jij groet de nationale driekleur, als een rots in de branding, door weer en wind. Waarom heb jij Vergilius en Demosthenes geleerd? Je was goed op weg. Waarom stoppen onderweg? Verzaak, soldaat, en ga werken op een kantoor. Waarom niet? Er zijn avondlessen, cursussen per briefwisseling, knutselwerk, klusjes in het zwart. Slaap in vrede. Morgen wordt het een andere dag. De zon zal weer rijzen; de vlag ook." Neen, generaal, wees ambitieus. Ga naar de universiteit. Er bestaan beurzen, je kan babysitten, de vaat doen, en vakantiejobs in de fabriek. De voorkeur, dat is ook voor jou weggelegd. Slaap, denk niet meer na.

Alice (*Tierend.*) Wil je jezelf in nesten werken? (*Ulysse gaat naar zijn zoon toe om hem een oorvijs te geven.*)

Eugène Waag het niet!

Grégoire (*Haalt ze uiteen.*) Moet er bloed vloeien misschien?

Alice Ellendig, Grégoire. Ze zijn nooit tevreden. En wanneer je je longen zal uitbraken in de mijn, zal hij in je gezicht spugen. (*Grégoire slaat met de vuist op tafel. Stilte.*)

Grégoire Afgelopen. (*Een poos.*)

Grégoire Koffiepauze. (*Een poos.*)

Grégoire De universiteit. Daar weten wij niets van af. Naar het schijnt kost dat veel geld, dat is waar.

Eugène Iedere dag van je leven, jaren aan een stuk, van zodra je ogen zullen opengaan, dezelfde vraag: "Wat nu?"

Jonathan Wat nu?

Eugène Ze zien ons voor mislukkingen aan.

Alice Eugène!

Grégoire Laat hem met rust.

Ulysse We zijn maar arbeiders. We hebben geen geld.

Eugène Zweer het! (*Stilte.*)

Grégoire Komaan, laten we dit partijtje kaarten uitspelen. (*Ulysse gaat buiten, gevolgd door zijn zoon. Grégoire gaat terug zitten, raapt de kaarten op.*)

Alice Hou je geld, en verlies je zoon.

Grégoire Ulysse is nooit een speler geweest.

DOEK

ZEVENDE TAFEREEL

In de kelder. Jonathan zit op de trappen. Grégoire scheidt kolen opzij met een schop.

Grégoire Grote onderscheiding! Aan zo'n verrassing had ik mij niet verwacht. Toen we jouw telegram ontvingen heeft je moeder geweend van vreugde.

Jonathan Ik moet zeggen dat het niet slecht is voor een arbeiderszoon. (*Een poos.*)

Grégoire Voor een arbeiderszoon?

Jonathan Ja, er zijn er zo weinig aan de universiteit.

Grégoire Zo weinig?

Jonathan Vijf ten honderd, beweren ze. Ik van mijn kant denk dat je ze op de vingers van één hand zou kunnen tellen.

Grégoire En de anderen?

Jonathan Wat, de anderen?

Grégoire Ja, de overige studenten, hoe heet men ze? (*Een poos.*)

Jonathan Gewoon, ... niets.

Grégoire Niets?

Jonathan Zij zijn gewoon zichzelf. Ze krijgen geen naam.

Grégoire Ze zijn de zonen van hun vader.

Jonathan Ja, zo je wil. (*Een poos.*)

Grégoire Studeren jullie hetzelfde?

Jonathan Ja.

Grégoire En zullen jullie hetzelfde beroep uitoefenen?

Jonathan Ja. (*Een poos.*)

Jonathan Ik zal geluk gehad hebben.

Grégoire Een arbeider, dat is niets.

Jonathan Wat bedoel je?

Grégoire Niets. (*Grégoire hoest.*)

Jonathan Ga toch weg uit de mijn. Over een jaar verlaat ik toch de universiteit.

Grégoire Het is niet ter wille van jou dat ik er blijf. Te laat. De mijn, dat is een drug. (*Een poos.*)

Grégoire In de dorpschool, zei men daar ook dat je een arbeiderskind was?

Jonathan Dat herinner ik mij niet meer.

(*Grégoire haalt een bokaal vanonder de kolen.*)

Grégoire Dit is je laatste jaar aan de universiteit. Daarmee zal je kunnen springen van de kelder naar de zolder. (*Hij haalt bankbriefjes uit de bokaal.*)

Grégoire We gaan de enveloppes maken met je moeder.

Jonathan Dat stelt nogal wat boeken voor.

Grégoire Er zijn er inderdaad almaar meer in dit huis. Je moeder weet niet meer wat ze ermee moet doen. (*Ze lachen.*)

Jonathan En zeggen dat er bij het begin slechts één boek te vinden was hier. Het woordenboek dat men mij gegeven had en waar er drie bladen van ontbraken. Weet je het nog? Dat van de familie die we gingen bezoeken, ik achterop je fiets, en we kwamen terug langs het spaarbekken in het donker. Al dat schuim op de rivier. Daar was onze neef verdronken, zei men. Nochtans de beste zwemmer uit de omgeving. Op een avond was het feest; hij kwam terug met zijn verloofde, onder het eten van kersen. En dan is hij in het spaarbekken gevallen. Men heeft beweerd dat de vader van het meisje hem erin geduwd had. Omdat hij met zijn dochter vrijde. Verborgen achter een struik. (*Grégoire is gaan zitten op de trappen terwijl Jonathan babbelt.*)

DOEK

ACHTSTE TAFEREEL

Een kamer die ingericht wordt, kleinburgerlijk van stijl. Eugène en Jonathan zijn aan het schilderen.

Eugène En je leerlingen, die maken boel zeker? **Jonathan** De allereerste uren van de cursus zijn van het hoogste belang. Als je te veel balast afgooit, dan krijg je gebabbel en gelach. Kermis kortom! Neen, het masker. Bij de eerste die praat zwijg je even. Je kijkt langzaam naar hem op.

Eugène Stilte?

Jonathan Dan heb je het pleit gewonnen.

Volwassen worden kost moeite.

Eugène Later zullen ze je dankbaar zijn.

Jonathan Je moet weten dat de meesten onder hen minder begoeden zijn, uit kansarme milieus komen, arbeiderskinderen meestal.

Eugène Zoals wij. Maar pas op als ze eruit willen ontsnappen.

Jonathan Het milieubegrip moet voor elke leerling van meet af aan omschreven worden wil je de psychologie van de betrokkenen doorgronden.

Eugène Voor hen ben je het gedroomde voorbeeld. Een leraar die er gekomen is louter en alleen door eigen wilskracht. Als ze naar je luisteren winnen ze.

Jonathan Als het van mij alleen afhangt dan zou ik alles wit schilderen. Een bed, een tafel. Twee stoelen. Boeken, veel boeken. (*Ze gaan buiten. Ulysse en Grégoire komen binnen.*)

Grégoire Studies gedaan in juli? Trouwen in september. Zo gaat dat tegenwoordig.

Ulysse Veel genoegdoening moet men van zijn kinderen niet meer verwachten.

Grégoire Hij is toch goed getrouwd.

Ulysse Hij heeft een goed nummer getrokken. Maar hij zal zijn vader nog nodig hebben.

Grégoire Ze gingen iets huren. Een mooi huis, pas. Suzanne zal er zich goed voelen. Een voorname buurt. Iedereen was tevreden. Kom eens zien. Ik zou het mezelf nooit gegund hebben.

Ulysse Een huwelijk vraagt een nestje.

Grégoire Mooie gevel.

Ulysse Een leraar woont niet om het even waar.

Grégoire Het dak, Jonathan, heb je het dak gezien? Binnen de drie maanden is het een zeef. En de eigenaars houden liever de geldbeugel gesloten. En de vochtigheid dan?

Ulysse Dat is pas narigheid. Je moet altijd de lijmpot bij de hand hebben om te herplakken.

Om van de gezondheid maar te zwijgen.

Grégoire Hier zijn de muren alvast droog.

Ulysse Kurkdroog. Een huis huren, dat is geen fluitje van een cent. Ze mogen dan nog tot hun vijftienvingstige naar school gaan, de intellectuelen zijn niet van alles op de hoogte.

Grégoire Ik heb hem wat gereedschap gebracht. (*Ze gaan buiten. Alice en Suzanne komen binnen.*)

Suzanne Er komt iemand.

Alice Wie bijvoorbeeld?

Suzanne Een collega van Jonathan, de vader van een leerling, een belangrijk iemand.

Alice Er wordt gebeld.

Suzanne De deur? Niets bijzonders.

Alice De gang is in orde.

Suzanne Herschilderd. (*Jonathan en Eugène komen terug binnen.*)

Jonathan Nu nog de plinten.

Eugène Daar hou ik mij mee bezig.

Suzanne De hal dus. De kapstok, het fluwelen gordijn. Het komt de eetkamer binnen.

Alice (*Tot de "onbekende".*) Gaat u zitten. (*Tot Suzanne.*) Uw nieuwe zetels zijn er.

Suzanne Ik ga mijn man waarschuwen.

Alice Jonathan scheidt vlug wat orde. De bezoeker komt binnen. Alles verloopt naar wens.

Suzanne Jonathan, het is beslist. De eetkamer daar, het bureau hier. Wat denk je ervan?

Jonathan Denk je werkelijk dat we zoveel bezoek zullen ontvangen?

Alice Er komt altijd wel iemand. Ik heb het Grégoire nog gezegd: "De kinderen zullen we niet te veel mogen storen."

Suzanne U zult steeds welkom zijn.

Alice Het huis is groot. Komt er iemand, dan blijven wij in de keuken.

Suzanne Wie u te min vindt zet hier nooit een voet binnen. (*Beide vrouwen gaan buiten.*)

Eugène Spreek je met hen soms over het arbeidersmilieu?

Jonathan Je mag niet aarzelen om je te engageren, om over politiek te praten. Gisteren heb ik nog een uittreksel van Victor Hugo geanalyseerd. Uit "Les Misérables." Het was schitterend. Ze luisteren met hun mond open.

Mijne heren, het arbeidersmilieu ken ik als mijn broekzak. Ik heb er twintig jaar in geleefd. Ik heb de ellende gezien, de honger, de waanzin, de grootheid, de laagheid, de onwetendheid, de ziekte. Victor Hugo heeft de ellendigen van de 19e eeuw beschreven zoals Dante dat zou gedaan hebben. En de arbeidersklasse heeft er zich in herkend. Kijk, tijdens mijn jeugd heb ik ooit mijn vader zien zitten bij de radio; hij luisterde precies naar de "Misérables", zijn oor tegen de radio aan. Ik zie hem nog, het hoofd in zijn handen vol aarde en bloed (*Een poos.*) om geconcentreerd te kunnen luisteren. Hij luisterde met tranen in de ogen hoe een beroemde schrijver het ellendige lot bezong van het volk. Zo'n ogenblikken vergeet je niet. Door hard te